

ויאמר יעקב אלקי אבי אברהם ואלקי אבי יצחק וגו',
(ל"ב י').

ואלקי אבי יצחק, פירש רש"י, וזה לשונו, ולהלן הוא
אומר **ופחד יצחק**, (פירוש, שבחיי אביו מצינו שיעקב
היה רגיל לומר ופחד יצחק ואמאי קאמר כאן **אלקי**
אבי יצחק), ועוד, מהו שחזר והזכיר שם המיוחד, <<<

בעיני, שאם כן היה יעקב אבינו חייב להיות קודם וזוכה במיתתם, ואם פחד
מהם, למה כעס על בניו וארר אפם אחר כמה זמנים, וענש אותם וחלקם
והפיצם, והלא הם זכו ועשו מצוה, ובטחו באלקים, והצילם, ע"כ.

ועיין עוד שם בדבריו, ומשמע דסבירא ליה שגם לא היה איסור גזל מצד
שכס, עיי"ש בתחילת דבריו.

ועיין מה שהקשה בגור אריה על דברי הרמב"ם, וזה לשונו, ובאמת דבר
תימה הם אלו הדברים, כי איך אפשר להם לדון את בן נשיא הארץ, כי היו
יראים מהם, ואף על גב שנצטוו על הדינין, היינו כשיוכלו לדון, אבל אונס
רחמנא פטריה², ואיך אפשר להם לדון אותם, ע"כ.

וכעין זה הקשה באור החיים, וזה לשונו, ורמב"ם וכו' נתן טעם להריגת
אנשי שכס וכו', וקשה מי אמר להרב שחייבין לדון האלם עליהם, מלך,
וכיוצא בו, והלא גם בדיני ישראל פטורים מכיוצא בזה, לא דנים ולא מעידין
אותו, ע"כ.

ג

אכן מה שהקשה הרמב"ן מזה שיעקב לא חשב שהם חייבים מיתה, לפי
שיטת הרמב"ם אין כאן קושיא, בין לגבי אנשי שכס ובין לגבי שכס עצמו,
וכמו שיתבאר.

דהנה מדברי הרמב"ן עצמו משמע, שעיקר כעס יעקב על בניו הייתה על
הריגת אנשי העיר, וכמו שכתב שם (לפני זה), וזה לשונו, ויתכן שהיה הכעס
ליעקב שארר אפם, על שהרגו אנשי העיר אשר לא חטאו לו, והראוי להם
שיהרגו שכס לבדו, (וגם זה רק משום שחטא לו), ע"כ.

והנה קושיא זו אינה אלא לשיטת הרמב"ן, דעיין שם ברמב"ן בהמשך
דבריו, וזה לשונו, ועל דעתך, הדינין שמנו לבני נח בשבע מצות שלהם, אינם
להושיב דינין בכל פלך ופלך בלבד, אבל צוה אותם בדיני גנבה ואונאה וכו'
וכיוצא בהן, כענין הדינין שנצטוו ישראל, ונהרג עליהן אם גנב וכו' וכיוצא
בהן, ומכלל המצוה הזאת, שיושיבו דינין גם בכל עיר ועיר כישאל, ואם
לא עשו כן, אינן נהרגין, שזו מצות עשה בהם, ולא אמרו אלא אזהרה שלהן
זו היא מיתתן, ולא תיקרא אזהרה אלא המניעה בלאו וכו', ע"כ.

ואם כן רק לפי שיטת הרמב"ן לא היו חייבים אנשי שכס מיתה, אך לפי
שיטת הרמב"ם שדינים היינו החיוב לדון, שפיר נתחייבו אנשי שכס מיתה
על שלא דנו, ודו"ק³.

ד

והנה הא דפליגי בעצם הגדרת דינים שכן נח חייב בהם, דלפי הרמב"ם
מצות דינים היינו שחייבים לדון המחוייב בדבר, מה שאין כן לפי הרמב"ן
פירושו כעין דיני ישראל, שגנבו ועשקו וכדומה, וכמו שכתב⁴.

(2) ומשמע אף בב"נ, ועי' רמב"ם פ"י מהל' מלכים הל' ב', וע"ע.

(3) ולגבי קפידת יעקב עי' מה שצינו לעיל.

(4) עי' מש"כ המנח"ח (ל"ת כ"ב), שזה כדיני ישראל ממש. עיי"ש, ועי' שו"ת הרמ"א

ביאור שיטת הרמב"ם בחיוב מיתת שכס ואנשי העיר

ותצא דינה בת לאה וגו' וידא אתה שכס וכו' ויקח אתה וישכב אתה וגו'.

א

והנה משום מעשה זה ששכס לקח את דינה ושכב אותה נתחייב במיתה,
וכמבואר בהמשך הפרשה שבני יעקב הרגו אותו, וכמו שכתבו הראשונים
שבני יעקב עשו על פי דין¹.

והנה לא רק הוא נתחייב במיתה, אלא גם אביו, חמור, וגם כל אנשי העיר
שכס גם נתחייבו במיתה, וכמו שכתוב לקמן שכולם נהרגו על ידי בני יעקב.

והנה צריך לבאר מאיזה דין הרגו את שכס, חמור, ואנשי העיר, ומצינו
בזה כמה דרכים בראשונים ובמפרשי התורה, ונבאר בסייעתא דשמיא לפי
שיטת הרמב"ם.

והנה לכאורה בפסוקים עצמם מרומז הטעם למה בני יעקב הרגו אותם,
דכשיעקב בא אליהם בטענה **עכרתם אתי להבאישני וגו'**, כתיב **ויאמרו**
הכזונה יעשה את אחותנו, ובפשטות כאן נרמז הטעם למה הרגום, וצריך
ביאור מה כתוב בהך פסוק.

והנה אם נתבונן עוד בפרשה, נראה שיש כאן סדר מסוים איך הרגום,
וכדכתיב **ויבאו על העיר בטח ויהרגו כל זכר**, ואחר כך **ואת חמור ואת שכס**
בנו הרגו לפי חרב, ורק אחר כך כתוב **ויקחו את דינה מבית שכס ויצאו**,
ומשמע שלא רצו לקחתה לפני זה, וצריך ביאור.

ועוד נראה דצריך לבאר הא דכתיב **ויענו בני יעקב את שכס וכו' במרמה**
וגו', ופירש רש"י **במרמה** בחכמה, ולכאורה יש לומר שהחכמה הייתה דעל
ידי זה יוכלו להרוג את שכס, וצריך ביאור מה היה בפעולה זו של המילה,
שעל ידה יתברר החיוב מיתה.

ב

עיין מה שכתב הרמב"ם, בביאור טעם הריגת אנשי שכס, בהלכות מלכים
(פרק ט' הלכה י"ד), שהביא שם את דיני שבע מצות שבני נח מצווין עליהם,
כתב, וזה לשונו, וכיצד מצווין הן על הדינין, חייבין להושיב דינין ושופטים
בכל פלך ופלך לדון בשש מצות אלו, ולהזהיר את העם, וכן נח שעבר על
אחת משבע מצות אלו יהרג בסוף, ומפני זה נתחייבו כל בעלי שכס הריגה,
שהרי שכס גזל, והם ראו וידעו ולא דנוהו, ע"כ.

ומבואר ששכס עצמו היה חייב מיתה משום שגזל, וחמור אביו וכל אנשי
שכס נתחייבו מיתה, מפני שלא דנו אותו.

וכבר נתקשו המפרשים בדבריו, ועיין ברמב"ן כאן, שהקשה אם היו
חייבים מיתה אמאי הקפיד יעקב אבינו, וזה לשונו, ואין דברים הללו נכונים

(1) והא דהקפיד יעקב, עי' במפרשים, ועי' ברדב"ז מש"כ כמה תי' ע"ז, ועי' שו"ת
חת"ס ח"ו.

מה שאין כן אי ילפינן חיוב דינים מדכתיב **אלקים**, היינו דינים כמו **אלהים** שכתוב אצל ישראל, וכדכתיב **כי המשפט לאלקים הוא**, ואם כן חייבים שיהא להם דווקא דינים מסוימים, וכעין דיני ישראל, ודו"ק.

ולפי זה יש לומר, שמה שכתב הרמב"ם שחיובם של בני נח הוא לדון, היינו משום דסבירא ליה שילפינן דינים מדכתיב **ויצו**, ושם כתוב שצריך לעשות צדקה ומשפט, אכן לדעת הרמב"ן שחיוב דינים בבני נח הוא שיהא להם דינים כעין של ישראל, יש לומר דסבירא ליה דחיוב דינים ילפינן מדכתיב **אלקים**, שזה דינים דווקא כעין דיני ישראל, ודו"ק.

ה

והנה אם כנים אנו בזה, שלפי הרמב"ם ילפינן דינים בבן נח כדיליף רבי יוחנן, מדכתיב **ויצו**, צריך לומר שגם איסור גזל ילפינן מהך קרא, דלפי רבי יוחנן כל השבע מצות ילפינן מהך קרא, מה שאין כן לפי היש אומרים בתנא דבי מנשה, יש לכל מצוה ומצוה ילפותא בפני עצמה, (וכמו שכתב רש"י שם ד"ה שבע מצות וכו').

והנה לפי רבי יוחנן איסור גזל ילפינן מדכתיב בהך קרא של **ויצו ה' אלקים על האדם לאמר מכל עץ הגן וגו'**, ודרשינן **מכל עץ הגן** ולא גזל, ופירש רש"י, מדאיצטריך למישרי ליה, ולהפקיר לו עצי הגן, שמע מינה שאינו מופקר לו, נאסר לו, ע"כ.

אכן לפי היש אומרים⁶ ילפינן איסור גזל (שם נ"ז), מדכתיב **כירק עשב נתתי לכם את כל**, ואמר רבי לוי, **כירק עשב** ולא **כירק גנה**, ופירש רש"י,

(6) דס"ל כתנא דבי מנשה, עיי"ש.

ונראה לבאר על פי הא דאיתא בסנהדרין, דעיין סנהדרין (נ"ו), תנו רבנן שבע מצות נצטוו בני נח, דינין, וברכת השם, עבודה זרה, גילוי עריות וכו', ועיין שם (נ"ו), מנהגי מילי (שבני נח נתחייבו), אמר ר' יוחנן דאמר קרא, **ויצו ה' אלקים על האדם לאמר מכל עץ הגן אכול תאכל, ויצו** אלו הדינין, וכן הוא אומר **כי ידעתיו למען אשר יצוה את בניו וגו'**, (פירוש, ושם כתוב **לעשות צדקה וחסד**).

אכן עיין שם דתנא דבי מנשה סבירא ליה ששבע מצות שנצטוו בני נח אינו כולל דינים, ויש אומרים (בתנא דבי מנשה) שחייבים אף על הדינין, וילפינן מדכתיב **אלקים (ויצו ה' אלקים)**, ופירש רש"י (ד"ה אף על הדינים), **מאלקים** נמי נפקא ליה יהא אלקותי עליך להיות מוראי עליך, ולהיות מוראי בלבך, ולא מורא בשר ודם להטות משפט, **כי המשפט לאלקים הוא** וכו', וכן פירש עוד שם, יהא מוראי עליכם, כדאמרינן אלהים, לשון שררה ורבנות, כמו **נתתיך אלהים לפרעה**, יהא מוראי עליך ולא מורא בשר ודם, **לא תגורו מפני איש כי המשפט לאלקים הוא**, דהיינו דינין, ע"כ⁵.

והעולה מזה, שיש כאן שתי ילפותות מהיכן ילפינן שבני נח חייבים בדינים, או מדכתיב **ויצו**, או מדכתיב **אלקים**.

והנה הנפקא מינה בין הני תרי לימודים הוא, דאם ילפינן מדכתיב **ויצו**, פירוש דינים הוא, שצריך שיהא צדקה ומשפט, וכמו שנאמר אצל אברהם **לעשות צדקה ומשפט**, והנה צדקה ומשפט אינן בהכרח כעין דיני ישראל, רק שיהא הנהגה של דין.

(ס' י'), ואכ"מ.
(5) ועי' גלה"ש שם.

פרפראות/המשך

הנך שתי הבטחות, ויוצא שהשתי הבטחות היו אחת שהבטיח שיטיב לו בזכות עצמו, ועוד הבטחה שיטיב לו בזכות אבותיו.

ובפשטות ההבטחה ראשונה שהזכיר אבותיו **אלקי אבי אברהם** וגו', הייתה שיטיב לו בזכות אבותיו, וההבטחה השנייה דכתיב **ויאמר ה' אל יעקב** וגו', הייתה שיטיב לו בזכות עצמו.

והשתא מבואר שפיר אמאי הזכיר אבותיו וקאמר **אלקי אבי אברהם ואלקי אבי יצחק**, שרצה לומר שהבטחה זו הייתה בזכות אביו אברהם ובזכות אביו יצחק, והיינו שמה שהזכיר **אבי**, אינו חוזר על **אלקי**, אלא נמשך אחר **אברהם** ואחר **יצחק**, שהקב"ה הבטיח לו בזכות אבותיו שיטיב לו.

והנה כאן שאני ממה שכתוב לעיל **אלקי אברהם אביך**, דשם לא קאמר משום משום זכות אבות, אלא רצה לומר שהוא אלקים של אברהם אביו.

ובביאור הדבר נראה, דהנה עיין בבעל הטורים שם, שהקשה אמאי לא הזכיר אביך אצל יצחק, וזה לשונו, ויש אומרים, לפי שאמר באברהם **אני ה'** אמר **אלקי אברהם אביך**, וביצחק שלא אמר **אני ה'** לא אמר **אלקי אביך**, ע"כ.

וצריך ביאור מה בכך שלא אמר ליצחק **אני ה'**, האם משום זה יש חס וחלילה איזה חסרון בזה שהוא אלקי יצחק אביו.

ובהכרח צריך לומר, דתיבת **אביך** חוזר על הא דקאמר **אני ה'**, וכאילו כתוב **אני ה'** שנגלה לאברהם אביך בשם זה, ולפי זה שפיר לא קאמר יצחק אביך, שהרי לא נגלה אליו באופן זה של **אני ה'**, ודו"ק.

והשתא מבואר מה דקאמר דהבטחה השנייה הייתה בשם המיוחד לבדו, פירוש אף שבהבטחה הראשונה כתוב גם **אני ה'**, אך שם לא קאי על ההבטחה עצמה, אלא מה שאמר **אני ה'**, הוא רק לרמז שהוא נתגלה גם לאברהם, מה שאין כן בהבטחה השנייה שבא לומר שהוא ה' המיוחד,

(פירוש, שכתב ה' האמר אלי), היה לו לכתוב **האמר אלי שוב לארצך** וגו' (בלי וה'), אלא כך אמר יעקב לפני הקב"ה, שתי הבטחות הבטחתי, אחת בצאתי מבית אבי מבאר שבע, שאמרת לי **אני ה' אלקי אברהם אביך ואלקי יצחק**, ושם אמרת לי **ושמרתיו בכל אשר תלך**, (והשני) ובבית לבן אמרת לי **שוב אל ארץ אבותיך ולמולדתך ואהיה עמך**, ושם נגלית אלי בשם המיוחד לבדו, שנאמר **ויאמר ה' אל יעקב שוב אל ארץ אבותיך** וגו', בשתי הבטחות האלו אני בא לפניך, ע"כ.

והנה צריך ביאור, מהו המעלה בזה שיש שתי הבטחות, מה יש בהבטחה שניה יותר מן הראשונה.

ועוד צריך ביאור טענת יעקב, דכאן (בהבטחה הראשונה), כתוב שאמר **אלקי אבי אברהם**, והיינו שהזכיר **אבי לפני אברהם**, אכן לעיל, בהבטחה עצמה, כתוב **אני אלקי אברהם אביך**, קודם **אברהם** ואחר כך **אביך**, וצריך ביאור אמאי שינה יעקב הסדר, ומאי קא משמע לן בזה.

ותו קשה, דשם בהבטחה עצמה לא הזכיר כלל אצל יצחק שהוא אביו, וכדכתיב **אלקי אברהם אביך ואלקי יצחק** סתם, ואם כן קשה אמאי קאמר יעקב שהקב"ה הבטיחו בשם **ואלקי אבי יצחק**, היה צריך לומר 'ואלקי יצחק', וצריך ביאור.

והנה עיין רש"י שכתב שהבטחה השנייה נגלה אליו בשם המיוחד לבדו וכו', ומשמע שרק בהבטחה השנייה, ולכאורה גם בהבטחה הראשונה נגלה אליו בשם המיוחד, דקאמר **והנה ה' נצב עליו** וכו' **ויאמר אני ה'** וכו', הרי שנגלה אליו בשם המיוחד, וצריך ביאור.

והנה בהמשך תפילתו אמר יעקב **ואתה אמרת היטב איטיב עמך**, ופירש רש"י, **היטב** בזכותך, **איטיב** בזכות אבותיך, ע"כ, ובפשטות **היטב איטיב**, היינו

והנה בגדר החיוב של אנשי שכם, שלפי הרמב"ם חייבם מיתה משום שלא עשו דין, הקשו המפרשים (עיין לעיל), שהרי היה שם את חמור שהיה נשיא הארץ וכו'.

הנה עיין בחולין (ד:), לגבי דינא דרב ענן אמר שמואל, שישאל מומר לעבודת כוכבים מותר לאכול משחיטתו, והביא ראייה, שכן מצינו ביהושפט מלך יהודה שנהנה מסעודת אחאב, אף שהיה רשע, ומקשה בגמרא ודלמא גברי דאחאב הוו מעלו, (פירש רש"י, הממונים על ביתו ושוחטים לו), ולא היו רשעים, ומתוך הגמרא, לא סלקא דעתך, דכתיב **מושל מקשיב על דבר שקר כל משרתיו רשעים**, ע"כ.

פירוש דאם המושל רשע גם משרתיו הם כמוהו, וממילא אנשי אחאב רשעים הם כמותו.

ועיין בגליון הש"ס שם, וזה לשונו, אין למדין מן הכללות, צא ולמד מדורו של יהויקים ודורו של צדקיהו, כדאיתא בסנהדרין דף קג וכו', ע"כ.

ולכאורה מקשה, דמה דקאמר שאם המושל רשע גם כל משרתיו רשעים, וכן להיפך, הרי בדורו של יהויקים שהוא היה רשע, ודורו (שהם משרתיו) היו צדיקים, וכן בהיפך בדורו של צדקיהו, שהוא היה צדיק ודורו היו רשעים, עיין שם. אכן יש לבא, דהנה לכאורה יש להקשות מבית אחאב עצמו, דעיין רש"י ד"ה גברי דאחאב, שכתב שכיון דהווי בבית אחאב, לא הווי יראין מאיזבל, דהא עובדיה ממונה על ביתו, וצדיק גמור היה, ע"כ.

ולכאורה קשה איך קאמר דצדיק גמור היה הא **כל משרתיו** כתיב, ומשמע שכולם רשעים, והרי עובדיה לא היה רשע, אדרבה היה צדיק גמור, ובהכרח

כירק עשב, עשב קרי עשב האפר, וכל הגדל מאיליו, שאין בו טורח לחרוש ולזרוע, ע"כ.

והנה בפשטות החילוק אם ילפינן גזל מדכתיב **מכל עץ הגן**, או ילפינן מדכתיב **כירק עשב**, הוא, דב**מכל עץ הגן** כתוב שצריך היתר מיוחד שדבר זה יהא מותר לו, ואם אינו מופקר לו, אף אם אין שם בעלות אחרת, אכתי יהא אסור, שצריך דבר שהוא דומה ל**עץ הגן**, מה שאין כן אי ילפינן מדכתיב **כירק עשב**, שהלימוד הוא ולא ירק גינה, פירוש דווקא מה שיש לו בעלות מיוחדת כמו גינה, אסור, אבל אם אין כאן בעלות מיוחדת, שפיר מותר לו לאדם, אך אינו צריך היתר מיוחד שיהא מותר לו, ודו"ק.

ולפי זה שאני גדר גזל שאסור לבני נח, לפי הרמב"ם ולפי הרמב"ן, דלפי הרמב"ם, שיליף מהך קרא של **ויצו**, כל דבר שאינו מותר לו, ואף אם אין כאן בעלות מיוחדת, הרי זה גזל, ונהרג עליו, מה שאין כן לפי הרמב"ן אינו אסור משום גזל אלא דבר ששייך לאדם אחר, ודו"ק.

והנה הנפקא מינה יהיה בדבר שאינו שלו, אך אין לו בעלים מסוימים, דרק לפי הרמב"ם אם יגזול אותו יהא חייב משום גזל.

והנה כשגזל אדם, לכאורה אין כאן מעשה גזילה מאדם מסוים, שהרי אדם אינו ממונו של אף אחד, ואם כן לפי הרמב"ן אין כאן איסור גזל, מה שאין כן לפי הרמב"ם אף שלא גזל מאדם מסוים מכל מקום לקח דבר שאינו שלו, ודו"ק.

ולפי זה יתבאר המחלוקת האם שכם עבר איסור גזל, שלדעת הרמב"ם היה כאן גזל מה שאין כן לפי הרמב"ן.

פרפראות/המשך

היטב, שזה הבטחה להצילו **מיד אחי**, מלבקש בזכות אבותיו, **איטיב**, שזה הבטחה להצילו **מיד עשו**, ושפיר פירש רש"י **היטב** בזכותך, **איטיב** בזכות אבותיך, ודו"ק.

***

ויענו בני יעקב את שכם ואת חמור אביו במרמה, (ל"ד י"ג).

פירש רש"י בחכמה, וכן הוא בתרגום.

וצריך ביאור איזה חכמה יש כאן³.

והנה עיין בפירוש הרוקח על התורה, מה שהביא מגליא רזא, וזה לשונו, כשקמו בני יעקב והרגו בשכם וכפרו בברית אשר כרתו עם לבן⁴, שהיה אחד משרי הקליפות החיצונים, עלה ס"מ לפני בית דין עליון, וביקש דין על בני יעקב, שהרגו אנשי שכם על לא חמס בכפיהם, השיבו הבית דין, מי שמך לאיש להיות תובע על אנשים הנימולים, אלו שנהרגו כולם הם נימולים, ואין לך טענה לתבוע אלא על ערלים, שהם מסטרא דילך, ואלו בעטו בך, ויצא מלפני בית דין אבל וחפוי ראש, ע"כ.

ולפי זה שפיר יש כאן חכמה גדולה במה שאמרו להם למול עצמם, ואף על פי שלא היה כאן גירות, מכל מקום עכשיו אין הס"מ יכול לקטרג, על בני ישראל מחמתם⁵.

(3) ועי' מש"כ במפרשים, ועי' בסמוך.

(4) ולכאן יש כאן חידוש שהברית שיעקב עשה עם לבן, קאי על אנשי הארץ, ועי'.

(5) ועפ"ז י"ל שכל פעם שיש 'נימולים', שבאים להלחם עם בני", אין השטן יכול לקטרג, ואע"פ שאינם מבני", מ"מ כיון שאין להם ערלה, אין הם מסטרא דיליה, ועי'.

הבטיחו בשם זה לבדו, ודו"ק.

ויש לומר שזה מה שנוסף בהבטחה השניה, שההבטחה הוא רק בזכות יעקב עצמו, וזה מה דקאמר שנגלה לו בשם המיוחד, ודו"ק.

***

ואתה אמרת היטב איטיב עמך, (ל"ב י"ג).

פירש רש"י, **היטב** בזכותך, **איטיב** בזכות אבותיך, ע"כ.

ובפשטות היינו השתי הבטחות שהבטיחו הקב"ה, כמו שכתב רש"י לעיל ד"ה **ואלקי יצחק**¹.

אך מה שצריך ביאור הוא, דהנה ההבטחה הראשונה הייתה שייטיב לו בזכות אבותיו, ורק ההבטחה השניה הייתה שייטיב לו בזכות עצמו², ואם כן קשה אמאי פירש רש"י **היטב** בזכותך, ו**איטיב** בזכות אבותיך, היה צריך לומר בהיפוך, **היטב** בזכות אבותיך **איטיב** בזכותך, וצריך ביאור.

ונראה דהנה בקשת יעקב הייתה **הצילני נא מיד אחי מיד עשו**, והנה יש כאן שתי בקשות, שיציל אותו גם כשבא כמו אחיו, ושיציל אותו גם כשבא כמו עשיו, (וכמבואר בבית הלוי על פי הזוהר הקדוש), ויש לומר שמה שביקש שיצילהו **מיד אחי** היינו בזכות עצמו, ומה שביקש שיצילהו **מיד עשו** היינו בזכות אבותיו, וכמו שנתבאר בסמוך.

והנה יעקב הזכיר **מיד אחי** לפני שהזכיר **מיד עשו**, ולכאורה מפני שהיה לו יותר פחד מעשיו כשבא כמו אחיו, מאם היה בא כמו עשיו.

ולפי זה כשהזכיר ההבטחה של **היטב איטיב**, הקדים לבקש בזכות עצמו,

(1) עי' מש"כ בסמוך באורך.

(2) וכמו שנתבאר לעיל.

והנה יש לומר דשייך קנין גזילה כשיש חיוב השבה¹¹, אך כשאין חיוב השבה אין כאן קנין גזילה, ודו"ק.

אך צריך ביאור לפי זה באיסור גזילה בנח ששייך (על כל פנים להך מאן דאמר), באופן שלוקח דבר שאין לו בעלים אך אין לו רשות לקחת, איזה איסור הוא עובר שהרי לא עשה קנין גזילה שהרי אין כאן חיוב השבה.

ובהכרח צריך לומר שהאיסור גזילה הוא מה שמחזיק ברשותו דבר שאינו שלו, אף אם אין חיוב השבה לבעלים, שהרי לא הוציא כלום מרשות הבעלים, מכל מקום יש כאן גזילה, ודו"ק.

ולפי זה יש לומר שכשגזל אדם, אף שאין כאן מעשה גזילה, מכל מקום כל זמן שהגזילה נמצאת ברשותו, הרי יש כאן חסרון ממון, וחסרון ממון זה נחשב לו כגזילה.

אכן אם כבר אינו ברשותו ואין כאן חסרון ממון, הרי אין כאן גזילה, ואם כן תו אין כאן איסור, ודו"ק.

ולפי זה מבואר שחיוב מיתה אצל שכס אלא היה אלא כל זמן שדינה הייתה ברשותו, אך כשיצאה מרשותו תו אין כאן גזילה, כיון שמעיקרא לא היה כאן מעשה גזילה אלא רק חסרון ממון, אם אין כאן חסרון ממון אין כאן גזל, ודו"ק.

ואם היו מוצאים אותה קודם, כבר אין כאן חסרון ממון, ושכס לא היה חייב מיתה, ושוב אין ענין לדונו, וגם חמור ואנשי שכס לא היו חייבים עכשיו מיתה, ודו"ק.

ח

ובזה נראה דיש לבאר הא דכתיב **הכזונה יעשה את אחותנו**, ופירש רש"י, **הכזונה**, הפקד, **את אחותנו**, ית אחתנא, ע"כ, ולכאורה פירש הכתוב כמו שתירגם אונקלוס 'ית אחתנא', ולאפוקי שלא נפרש מלשון 'עם', 'הכזונה יעשה עם אחותינו'¹².

והיינו שאין החיוב מיתה כאן משום שעבר על איסור ערוה, אלא משום שעבר על איסור גזל, שעשה אותה הפקד.

והנה מבואר שפיר אמאי אמרו כהפקד, דבעצם אי אפשר לגזול אדם, דכל היכא שנמצא הרי הוא ברשות עצמו, אלא הגזילה כאן הייתה החסרון ממון, שהפקיר את אחותם, שאינה יכולה לעבוד לעצמה, וזה היה החיוב מיתה שלו, ודו"ק.

ובזה יתבאר מה שכתוב **הכזונה יעשה את אחותנו** דייקא, ולא כתוב 'יעשה אחותינו', והיינו כמבואר שלא לקח אחותם ממש, דאי אפשר לגזול אדם, אלא גזל **את אחותנו**, דבר הטפל לה, שזה החסרון ממון שיש כשלקח אותה, ודו"ק.

11 ע"י מה שביאר בחידושי הגר"ח על הרמב"ם, הל' גזילה (פ"ט), דבתשלומי גזילה יש ב' בחינות, חדא, להחזיר את עצם הגזילה, שיש לו עליה חיוב תשלומין, וכדכ' **והשיב את הגזילה**, והיא כשהגזילה קיימת, ועוד יש חיוב להשלים לנגזל מה שחסר לו, וכדכ' **ושלם**, וזה תשלום על המעשה גזילה עצמה, וזה אף כשאין הגזילה קיימת, עיי"ש. 12 ע"י גר"א.

צריך לומר שמה דקאמר שכל משרתיו הם כמוהו, זה בסתמא שאין כאן שום הכרח שלא היו **משרתיו**, אכן אם אנו יודעים שאין הם 'משרתיו', ואינם הולכים בדרכיו, שפיר יש לומר שאינם כמוהו.

ובזה יש ליישב אמאי אינו קשה מדורו של יהויקים וכו', דדורו של יהויקים גילו להדיא שאין הם בכלל 'משרתיו' של יהויקים, וכמו עובדיה שכולם ידעו שהיה צדיק גמור, וכן בהיפך בדורו של צדקיהו.

והשתא נראה לבאר החיוב מיתה של אנשי שכס אליבא דהרמב"ם, וליישוב בזה קושיות המפרשים, דאין הכי נמי שהיה חמור נשיא הארץ, ולא היו יכולים לדונו, אך באופן שמראים שהם מסכימים למעשיו⁷, ושהם 'משרתיו', הרי הם כמותו ונכללים במעשיו, ואם הוא אינו דן, גם הם נכללים בדבר זה, שלא קיימו חיובם לדון.

והנה כשבא חמור ושכס ואמרו לבני עירם למול, ואנשי שכס מלו עצמם, הרי הראו שהם מסכימים למעשיהם, ואינם חושבים לדונם, ושפיר נכללים הם בחיוב מיתה של חמור שלא דן את שכס.

ובזה יש לבאר מה היה החכמה של בני יעקב, שענו לו **במרמה**, שאמרו שימלו להם כל זכר, שאם ישמעו לחמור וימלו עצמם, יהיו חייבים מיתה כמוהו, ודו"ק.

ז

ולפי זה נראה דיש לבאר סדר הפסוקים לפי הרמב"ם, שכתוב שקודם הרגו את אנשי שכס ואחר כך חמור ואת שכס, ורק אחר כך לקחו את דינה.

דהנה כל חיוב מיתה של אנשי שכס היה מפני שהסכימו לחמור, אך אם היו הורגים את חמור, כבר אין חיוב מיתה לאנשי שכס, שכבר אינם משרתיו של המושל מקשיב, ושפיר הרגום רק כל זמן שחמור היה קיים.

והנה חמור עצמו גם כן כל חיובו הוא מפני שלא דן את שכס בנו, והנה דין שכס הוא כל זמן שהוא חי, אך אם הוא כבר מת, כבר אין שום חיוב לדונו, שהרי מת⁸.

וכן מה שלקחו את דינה רק בסוף, נראה דכל איסור גזילה של אדם אינו שייך רק כל זמן שהוא ברשותו, דהנה צריך ביאור (גם לדעת הרמב"ם), מה שייך גזילה באדם, דבפשטות האיסור גזילה הוא המעשה גזילה, ולכאורה אדם לא שייך לגזולו, דהא כל מקום שהאדם נמצא הרי הוא עדיין ברשות עצמו, אם כן צריך ביאור מה גזילה שייך כאן בשכס שלקח את דינה, ודו"ק.

והנראה דהנה לגבי איסור גזילה מפורסם בעולם הישיבות⁹ בשם הגר"ח, שחלוק איסור גניבה מאיסור גזילה, דאיסור גניבה זה המעשה הגניבה, מה שאין כן איסור גזילה זה הקנין גזילה, ודו"ק¹⁰.

7 וע"י נזיר (כ"ג).

8 ואין לומר שכבר עבר על האיסור שלא דן אותו, דהא כל חיוב דינים אינו אלא לעשות צדקה ומשפט, ודו"ק.

9 ע"י ברכת שמואל ב"מ (ס"ס ל"ה), עיי"ש.

10 וע"י חילוקי הלשונות ברמב"ם הל' גניבה והל' גזילה, עיי"ש דיש כמה הבדלי לשון, עיי"ש, ואכ"מ.

לע"נ

הרב יהושע בן הרב מנחם מנדל באדנר זצ"ל
נלב"ע כ' כסלו
הונצח על ידי בני משפחתו

לע"נ הגאון הצדיק

רבי שלום מרדכי בן רבי יצחק הכהן שבדרון זצוק"ל
נלב"ע כ"ב כסלו
הונצח ע"י נכדו